

De eendenkooien in het algemeen en die in het rivierengebied in het bijzonder

J. J. H. G. D. Karelse en H. J. van Delden

Inleiding

Een eendenkooi is iets bijzonders en maakt menigeen nieuwsgierig naar wat daar nu – in dat kooibos – plaatsvindt. Wat doet een kooiker daar eigenlijk en wat gebeurt er met de eenden?

Dit laatste weten de meesten wel, maar de achtergrond het hoe en waarom van zo'n kooi is velen niet bekend. De belangstelling voor de eendenkooien is de laatste jaren sterk toegenomen vanwege hun cultuurhistorische, landschappelijke en natuurwetenschappelijke betekenis. Mede om die reden zal in de toekomst zowel op Groeneveld als in het historisch onderzoek aan eendenkooien bijzondere aandacht worden besteed. In dit artikel zal eerst worden ingegaan op de eendenkooi als bedrijf, daarna wordt een korte beschrijving gegeven van het ontstaan en de verspreiding van kooien. Vervolgens komen het verval, de functie en betekenis aan de orde. In het tweede deel van het artikel komt de geschiedenis van de kooien in het rivierengebied en wel in het bijzonder de eendenkooi van Waardenburg ter sprake. De informatie hierover is voor een deel ontleend aan gesprekken met de heren H. Kuindersma en L. van der Ham.

Over de eendenkooi, de kooiker en zijn bedrijf

De eendenkooi is een vanginrichting voor in het wild levende eendachtigen. Zo'n kooi bestaat uit bos, water en de kooiinstallatie. Gevangen worden voornamelijk enkele soorten zwemeenden als Wilde Eend, Wintertaling, Slobeend, Smient en Pijlstaart. Er wordt gevangen voor de consumptie en het ringonderzoek. Van de 118 nog bestaande kooien zijn er maar enkele waarin wordt gevangen voor broodwinning. De meeste particuliere kooien gaan van vader op zoon over en worden uit traditie in stand gehouden. Verscheidene kooien zijn de laatste decennia verworven door natuurbeschermingsorganisaties; hier wordt slechts beperkt en meestal uitsluitend ten behoeve van ringonderzoek gevangen.

Eeuwen geleden heeft men een ingenieus instrumentarium bedacht om eenden te lokken en te vangen. Het vereist een gedegen vakkennis en kennis van de

vogels om dit samenspel tussen mens en natuur te volvoeren. In het midden van het kooibos ligt de kooiplas. Op de hoeken hiervan buigen slootjes het bos in, dit zijn de vangpijpen. Om het water heen staan ca. 2 meter hoge rietschermen, zo ook langs de binnenbocht van de vangpijpen, welke zijn afgedekt met netten of gaas. In de buitenbocht staan losse schuingeplaatste rietschermen. De kooiker kan hierdoor de eenden op de plas zien zonder dat de eenden hem zien, horen of zelfs maar ruiken. Vroeger had hij vaak een smeulende turf bij zich en zijn "kooi-jas" aan om de mensengeur te verdrijven. Ook zorgt hij er voor niet in de wind te staan en zal dus altijd tegen de wind in gaan vangen. Afhankelijk hiervan kiest hij ook een van de vangpijpen. Nu kan hij, eventueel met behulp van zijn kooihondje, beginnen met het kooien (lokken). Hij doet dit met een vliegstaal. Dit zijn enkele honderden, soms duizenden, afgekooide eenden (zgn. staleenden). Deze kennen de "truc" van de vangpijp en zullen zich niet laten vangen. Wel komen ze na hun nachtelijke voedselvuchten naar de voerplaatsen terug op de kooi en nemen dan de echte wilde eenden mee. Daarnaast heeft de kooiker zijn eigen lokstal van enkele honderden tamme eenden, door hemzelf aan de vangpijpen gewend in de zgn. makkepoelen en door hem uitgeselecteerd op hun voorkomen of herkenbaar gemaakt door merkjes op de snavels. De tamme eenden weten wat er staat te gebeuren en komen op het teken van de kooiker af. Hij doet dit met behulp van een fluitje of de hond. Deze laat hij om de schermen heen rondlopen terwijl hij tegelijkertijd wat voer in de vangpijp gooit. De eenden zwemmen hier op af en de wilde eenden, onrustig en nieuwsgierig zwemmen mee de vangpijp in. Zijn ze eenmaal ver genoeg in de pijp gekomen dan laat de kooiker zich plotseling voor de schermen zien en laat een valluikje of klep neer zodat ze zijn gevangen. Ze vliegen dan het laatste stuk van de vangpijp, de fuik, in en komen terecht in het vanghokje. Hier worden de eenden dan uitgehaald om te worden geringd of pijnloos gedood door de zgn. "kooikersgreep".

Het mag duidelijk zijn dat dit samenspel, deze geduldige, nauwkeurige en vakkundige vangtechniek alle rust en stilte vereist die het kooibos te bieden heeft. Om de rust hier te garanderen zijn er zgn. afpalings-